

4. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΚΑΒΑΛΑΙ ΚΑΙ ΚΑΛΑΜΙΤΣΑΙ

Ἐν Καβάλα—Τὴν παράθεσιν ὀλίγων σχετικῶς ὁστράκων ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν «Νεάπολις-Χριστοῦπολις-Καβάλα» (ΑΕ 1936, σ. 7 εἰκ. 9), καθὼς καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς Παρθένου Θεᾶς ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τότε εὗρημάτων εἰς τὸ ἔναντι τῶν σημερινῶν γραφείων τῶν ἐν Καβάλα Αἰγυπτιακῶν Βακουφικῶν κτημάτων (ΑΕ ἔ. ἄ. σ. 36 εἰκ. 2, I, ἐνταῦθα εἰκ. 1) οἰκόπεδον, ἦλθε τυχαίως νὰ ἐπαυξήσῃ καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ

Εἰκ. 2. Μέρος μελανομόρφου κύλικος ἐκ Καβάλας.

μέγας ἀριθμὸς θραυσμάτων (ὁστράκων), ἀνηκόντων εἰς χαρακτηριστικὰ ἀγγεῖα τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος.

Ἡ διάνοιξις τάφρου ὑδραγωγῶν σωλήνων παραλλήλως πρὸς τὸ ἀριστερὸν κράσπεδον τῆς ὁδοῦ Ζαλόγγου ἐν Καβάλα καὶ κατὰ τὰ σημεῖα Σ Σ' τῆς εἰκ. 1 ἀπεκάλυψε κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον εἰς βάθος μόλις 0,25 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὁδοῦ τὰ κατάλοιπα δύο ἀρχαίων πυρῶν (ΠΠ' εἰκ. 1).

Τῆς πρώτης πυρᾶς αἱ διαστάσεις ἦσαν περίπου 1×1 μ. καὶ πάχους 0,30 μ. Τῆς δευτέρας τὸ περιεχόμενον ἦτο πολὺ τετραγμένον καὶ τὰ ὁστρακα ἦσαν διεσκορπισμένα μέχρι τοῦ τοίχου τγ. εἰκ. 1.

Ὡς δάπεδον τῆς πρώτης πυρᾶς εἶχε χρησιμοποιηθῇ ὁ φυσικὸς γράνιτης, φέρων τὰ ἔχνη τῆς ἐπὶ τόπου ἀνάψεως τοῦ πυρός, ἐνῶ ἐντὸς τοῦ περιεχομένου τῆς δευτέρας πυρᾶς εὐρέθησαν καὶ τινὰ τεμάχια λεπτοτάτων μαρμαρίνων πλακῶν, χρησιμοποιηθέντα ἴσως ὡς στρώσις τοῦ δαπέδου τῆς, καθ' ὅτι ὁ φυσικὸς βράχος εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἦτο ἀποσесаθρωμένος καὶ μαλακός.

Ἐντὸς τῆς τέφρας τῶν πυρῶν, πλήρους ὀστῶν ζώων (κυρίως προβάτων), θαλασσίων ὀστρέων καὶ ἀνθράκων, εὐρέθησαν ἀμύηλα ὀστρακα, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς μεγάλως ἠϋξήθη διὰ τῆς κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, διενεργηθείσης ἐρεῦνης. Ἐκ τῶν 4000 περι-

Εἰκ. 3. Μέρος Μηλιακοῦ πινακίου μετὰ παραστάσεως
λέοντος ἐκ Καβάλας.

που ἀδιακρίτως γραπτῶν ἢ μὴ ὀστράκων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ καὶ ὥς μικροσκοπικὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ὡς μεγάλα συγκολληθέντα τμήματα ἀγγείων προσεχῶς θὰ δημοσιευθῶσιν, ἐξάγεται συνολικῶς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐν Καβάλα λατρεία ἀνέρχεται καὶ πέραν τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ἡλικίαν τὴν ὁποίαν παρεδέχθημεν διὰ τὸν μαρμαρίνον περίπτερον Ἰωνικὸν ναὸν τῆς Παρθένου Θεᾶς (ΑΕ ἔ. ἀ. σ. 23).

Ὅτι δὲ ἡ τέφρα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ εὐρεθέντα καὶ περισυλλεγέντα ἀρχαῖα θραύσματα μέχρι τοῦ μικροσκοπικωτάτου εἶναι κατάλοιπα τῆς λατρείας τῆς ὡς ἄνω Θεᾶς, διαπιστοῦται ἐκ δύο ὀστράκων, φερόντων ἐγγαράκτους ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς τύπου γραμμάτων ἀρχαϊκοῦ: [...] ΕΣ ΜΑΝΕΘΕ[ΚΕΝ] καὶ ΠΑΡΘ[ΕΝΟΙ].

Ἐκτὸς τῶν διαφορῶν κατηγοριῶν τῶν εὐρεθέντων ὀστράκων: Ἰωνικῶν, Ἀττικῶν (εἰκ. 2), Κορινθιακῶν, Νησιωτικῶν (Ροδιακῶν - Μηλιακῶν εἰκ. 3),

Ναυκρατικῶν (Χιακῶν (;) εἰκ. 4-5), Λακωνικῶν ἀγγείων, ἀξιοσημείωτα εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς μικροεργήματα : δύο κεφαλαιὶ πηλίνων εἰδωλίων τῆς πολοφόρου θεᾶς καὶ ἄλλα τμήματα προφανῶς τῆς ἰδίας κρατούσης ἐπὶ τοῦ στήθους περιστεράν, ἡμίτομον καρποῦ ῥοιᾶς, εἰδώλια ζῶων καὶ πέλεκυς ἀμφίστομος ὁστείνως διάτρητος (Artemis Orthia πίν. CLXIII 6 καὶ πίν. CLXVI 2). Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν εἰς τὴν θρυμματώδη τῶν εὐρημάτων κατάστασιν, αὕτη εἶναι γνωστὴ ἐκ παρομοίων εὐρημάτων βόθρων καὶ θυσιῶν, τὸ ὅτι ὅμως ἐλάχιστα μεγάλα μέρη ἀγγείων ἠδυνήθημεν ν' ἀποτελέσωμεν ἐκ πολλῶν συνανηκόντων ὀστράκων, ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι δυνατόν μέρος τοῦ περιεχο-

Εἰκ. 4. Ναυκρατικὸν ὀστράκον ἐκ Καβάλας.

μένου τῶν πυρῶν νὰ ἐξετείνετο καὶ πέραν τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς διανοιχθείσης τάφρου ΣΣ, ὅπου ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπεκτείνωμεν τὴν ἐρευναν ἡμῶν, καὶ δεύτερον, ὅτι πρὸ τῆς ἐργασίας ἡμῶν ἐν Καβάλα καὶ κατὰ τὴν διεύρυνσιν τῆς ὁδοῦ Ζαλόγγου ἀφηρέθη προφανῶς μέγα μέρος τοῦ πάχους τῶν πυρῶν, αἵτινες σήμερον εἰς ὀλίγον μόνον βάθος ἀπὸ τοῦ κυβικοῦ λιθοστρώματος ἔκειντο.

Μεταξὺ τοῦ προαναφερθέντος περιεχομένου τῶν πυρῶν οὐδὲ ἐν ἐρυθρόμορφον ὀστράκον παρατηρήθη, ὅπερ σημαίνει ὅτι, ἢ ἐν ταῖς πυραῖς λατρεία ἢ ἐν ἀνάγκῃ καὶ μεταφορὰ τοῦ περιεχομένου των ἐκ τινος λαμπροτέρου τοῦ ἱεροῦ βωμοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ὤγμων τοῦ φυσικοῦ βράχου ταφῇ εἶναι προηγουμένη τῶν ἀρχῶν τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων, τοῦ τελευταίου δηλαδὴ τετάρτου τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος.

Εἰκ. 5. Ἡ ἐπὶ τοῦ ὀστράκου εἰκόνας 4 παραστάσεις κατὰ συμπλήρωσιν.

Εἰκ. 6. Μαρμαρίνον ἀνθέμιον καὶ πηλίνη ἡγεμὼν κέραμος ἐκ Καβάλας.

Ἐν τῇ παρὰ τὰς πυρὰς ἐπιχώσει εὐρέθησαν καὶ τὰ ἐν τῇ εἰκόνι 6 παρατιθέμενα θραύσματα μαρμαρίνου ἀνθεμίου καὶ πηλίνης ἡγεμόνος κεράμου. Τὸ ὀδοντωτὸν περίγραμμα τῆς δευτέρας καθὼς καὶ τὰ λευκὰ, ξρυθρὰ καὶ καφεῖ χρώματα τοῦ ἀναγλύφου ἀνθεμίου τῆς ἀνάγουσιν ἡμᾶς εἰς κεραμώσεις ἀρχαῖων γνωστῶν ἄλλοθεν τύπων.

Ἐν Καλαμίτῳ — Ἡ ἐν Καλαμίτῳ ἀνασκαφὴ διεξαχθεῖσα ἐφέτος εἰς τὸν μεταξὺ τῶν σημείων I καὶ II τοῦ παρενθέτου πίνακος Α τῶν ΠΑΕ

1936 σ. 81 ᾧρον, καὶ μὲ σκοπὸν νὰ ἐνώσῃ τὰ ἐν λόγῳ τμήματα τῶν δύο προηγουμένων σκαφῶν οὐδὲν δυστυχῶς κτήριον ἐπέτυχεν, εἰμὴ τοίχους τινάς, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς κάθετος ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ περιβόλου εἶναι μιᾶς θαυμασίας διὰ τὸν τραχὺν γρανίτην λιθοδομῆς, οἱ δὲ λοιποὶ νεώτεροι καὶ δὲν στηρίζονται ἀμέσως ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου.

Ἐντὸς τῆς γνωστῆς ἐκ τῶν ἄλλων σκαφῶν καὶ πλήρους μεγάλων θραυσμάτων ὀξυπυθμένων ἀμφορέων ἐπιχώσεως εὐρέθησαν πάμπολλα καὶ πάλιν ὄστρακα ἀπὸ τῶν τοῦ γνωστοῦ γεωμετρικοῦ διακόσμου τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τῶν τελευταίων Ρωμαϊκῶν χρόνων, πηλίνη κεφαλὴ εἰδωλίου σα-

Εἰκ. 1. Πηλίνη βάσις μετ' Ἰωνικοῦ κυματίου ἐκ Καλαμίτσας.

τύρου, μέγα θραῦσμα πηλίνης γωνίας ἀντικειμένου - ὑποστηρίγματος¹

¹ Εἰς τὸ Μουσεῖον Θάσου ὑπάρχουσι πολλὰ ὅμοια ἀντικείμενα.

φέροντος ἀνάγλυφον Ἰωνικὸν κυμάτιον (εἰκ. 1), πέντε χαλκᾶ νομίσματα¹ καὶ αἱ ἐξῆς 19 ἐνεπίγραφοι λαβαὶ καὶ χεῖλη ὀξυπυθμένων ἀμφορέων.

Ἐξ ἀνασκαφῶν Καλαμίτσας

- 1) Ἀμφιπόλεως. Χρόνων γενικώτερον ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι Γαλλινοῦ. Κεφαλὴ Γοργοῦς κατ' ἐνώπιον ἐφ' ἐνός, Ἀθηνᾶ ἱσταμένη ἐφ' ἑτέρου.
- 2) Φιλίππων(;) πρώτου μ. Χ. αἰῶνος. Κεφαλὴ αὐτοκράτορος ἐφ' ἐνός. Ἀποικοὶ δύο ἄροτριῶντες ἐφ' ἑτέρου.
- 3) Ρωμαϊκὸν αὐτοκρατορικὸν τετάρτου μ. Χ. αἰῶνος.
- 4) Βυζαντινὸν Κομνηνῶν (1143-1180)
- 5) Ὅλως ἐφθαρμένον καὶ ἀδιάγνωστον.

Κ. Κ.

Ἀριθ. 1. λαβή, διαστάσεις σφραγίδος $0,045 \times 0,020$ μ.

ΕΠΙΦΙΛΩΝ[ΟΣ]
ΘΕΥΓΕΝΕΥΣ
ΚΝΙΔΙΟΝ Θ.

Ἀριθ. 2. λαβὴ ῥαβδωτή, διαστάσεις σφραγίδος $0,035 \times 0,021$ μ.

θύρσος ἀνάγλυφος. ΘΑΣΙΩΝ ΕΥΦΡΙΛΛΟΣ.

Ἀριθ. 3. λαβή, διαστάσεις $0,027 \times 0,019$ μ. Πρόχους ἀνάγλυφος.

ΔΑΜΑΣΤ[ΗΣ]]ΜΕΘΑΣ[ΙΩΝ].

Ἀριθ. 4. λαβή, $0,030 \times 0,016$ μ.]ΑΜΕΣΙΘ...ΟΥ[

» 5. λαβή. ΜΕ...

» 6. » μορφή ἐπὶ πρῶρας. Σ]ΠΑΥΣ[. $0,025 \times 0,015$ μ.

» 7. » γλαυξ ἀνάγλυφος μεταξὺ δύο ἀστερίσκων καὶ περὶ αὐτὴν ἐπιγραφὴ δυσανάγνωστος. Α.

Ἀριθ. 8. λαβή. ΕΡΜΑΙΟΥΣ. $0,030 \times 0,005$ μ.

» 9. 3 χεῖλη. ΛΑΗ. $0,020 \times 0,010$ μ.

» 10. λαβή. $0,025 \times 0,012$ μ. φιαλίδιον ἀνάγλυφον. Α.

» 11. χεῖλος, $0,020 \times 0,015$ μ. σῆμα γωνιώδες.

» 12. » ΡΟΤΥΣ. $0,062 \times 0,012$ μ.

» 13. λαβή. ΘΑΥΣ. $0,030 \times 0,007$ μ.

¹ Εὐχαριστῶν θερμῶς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν κ. Κ. Κωνσταντόπουλον διὰ τὴν μελέτην τῶν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς Καλαμίτσας νομισμάτων, παραθέτω τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπονηθὲν σχετικὸν σημείωμα.

- Ἀριθ. 14. » [...] SENO 0,025 × 0,018 μ.
 » 15. κέραμος. ἀνθέμιον. ΝΩΞΑΘ 0,035 × 0,022 μ.
 » 16. λαβή. χελώνη ἀνάγλυφος. [Π]ΥΛΑΔΗ[Σ] ΘΑΣΙΩΝ ΦΑΝΟΚ[ΛΗΣ] ΠΑΕ 1935, σ. 38. 1.
 » 17. λαβή. ARTEMO. ΠΑΕ ἔ. ἀ. 40, 14.
 » 18. χεῖλος. [Τ]ΡΙCΥΝΔΙ. ΠΑΕ ἔ. ἀ. 39, 10.
 » 19. λαβή. ΕΧ.Κ. ΜΑΡΤ. 0,010 × 0,007. ΠΑΕ ἔ. ἀ. σ. 40, 19, σχδ. 3.

Περὶ τοῦ πλήθους τῶν ὡς ἄνω ἀμφορέων ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐκ τούτων οἱ φέροντες ἐπὶ τῶν λαβῶν των τὰς παλαιότερας χρονολογικῶς ἐπιγραφὰς καὶ κυρίως τῶν ἐργοστασίων τῆς νήσου Θάσου (ἐφέτος ἔχομεν καὶ μίαν σφραγίδα Κνίδου), ἔχουσιν σφαιρικώτερον τύπον, χεῖλη ἀπλούστερα καὶ ὁ πηλός των εἶναι ἐρυθρός, ἐνῶ οἱ φέροντες τὰς νεωτέρας χρονολογικῶς Ἑλληνικὰς καὶ Λατινικὰς ἐπιγραφὰς ἔχουσι περίγραμμα ἐπίμηκες, στεφάνην πλατυτάτην, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐντυπωθῇ ἐπ' αὐτῆς ὁλόκληρος σφραγίς, ὁ πηλός των εἶναι κιτρινωπὸς καὶ τὰ τοιχώματά των χονδρότερα.

Τάφος — Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καβάλας-Καλαμίτσας καὶ ἔναντι περίπου τοῦ ἑξοχικοῦ ἐκκλησιδίου Παναγούδας εὐρέθη συγχρόνως μὲ τὴν ἀνασκαφὴν ὑπὸ

Εἰκ. 2. Κτερίσματα τοῦ τάφου Καλαμίτσας.

τῶν ἐπισκευαζόντων τὴν ὁδὸν στρατιωτῶν τάφος ἀρχαῖος, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον παρελάβομεν.

Ὁ τάφος ἦτο κατεσκευασμένος ἐκ πολλῶν καθέτων πλακῶν γρανίτου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ κάλυμμά του δὲν ἦτο μονόλιθος πλάξ, τὰ ὄμβρια ὕδατα καὶ ἡ ἐκ τριμμάτων γρανίτου ἐπίχωσις κατέστρεψαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κτερίσματα. Ἐκ τοῦ τάφου προέρχονται τὰ ἐν τῇ εἰκόνι 2 παρατιθέμενα ἀγγεῖα, ἕτερον φιαλίδιον ἐκ κυανῆς ὑαλομάξης μετὰ

κιτρινολεύκων ἐκ τῆς ἰδίας ὕλης διακοσμήσεων, ὑαλίνη κουβαρίστρα, χάνδραι κυανῆς ὑαλομάζης, ἀποτελοῦσαι προφανῶς περιδέραιον, 35 ἐν ὧν τὸν ἀριθμόν, διαφόρου μεγέθους, ὥστε αἱ περὶ τὸ μέσον νὰ εἶναι μεγαλύτεραι καὶ σχήματος ῥόμβου, καὶ τὰ ἐξῆς ἑννέα χαλκᾶ νομίσματα, κείμενα ἐντὸς τοῦ μεγαλυτέρου ἀγγείου τῆς εἰκόνης 2, τῶν χρόνων Ἀντιγόνου Γονατᾶ.

Γ. ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ

Ἐκ τάφου Καλαμίτσας

1-4 Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ (277-239 π. Χ.) Κεφαλὴ νεαροῦ Ἑρακλέους ἐφ' ἑνός, ἱππεὺς ἐφ' ἑτέρου.

5) Τοῦ αὐτοῦ. Κεφαλὴ Ἀθηνᾶς ἐφ' ἑνός, σάτυρος ἐγείρων τρόπαιον ἐφ' ἑτέρου.

6-7) Τοῦ αὐτοῦ. Μακεδονικὴ ἀσπίς ἐφ' ἑνός, Μακεδονικὸν κράνος ἐφ' ἑτέρου.

8-9). Δύο ἐφθαρμένα πιθανώτατα τοῦ αὐτοῦ.

Κ. Κ.

5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΙ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1937 ἀπασχολήθη ἐν δυτικῇ Μακεδονίᾳ καὶ κατὰ τὴν Χαλκιδικήν.

Διελθὼν ἐκ Κοζάνης ἐμελέτησα ἀνάγλυπτόν τινα σαρκοφάγον μετακομισθέντα ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ δικηγόρου κ. Κων. Τσιτσελίκη δαπάνῃ τοῦ δήμου Κοζάνης ἐκ τοῦ πρὸς ΝΝΔ αὐτῆς κειμένου παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα χωρίου Βέντσι ἢ Βέντσια (τὰ). Περιγραφὴ τοῦ σαρκοφάγου τούτου θὰ δημοσιευθῇ ἄλλαχού.

Τσοτύλιον. Ἡ περιοχὴ τοῦ κεντρικοῦ σήμερον τούτου χωρίου, χωρὶς νὰ περιέχῃ τὰ ῥεῖπια μεγάλης τινὸς πόλεως, πλὴν ἂν τὸ Μπουφάρι λογισθῇ τοιοῦτον, ἔχει ὅμως πολλοὺς παλαιοὺς συνοικισμοὺς εἴτε καθαρῶς διακριτοὺς, εἴτε εἰκαζομένους ἐκ τῶν τάφων καὶ τῶν ἄλλων εὐρημάτων.

Τυχαίως εὐρέθησαν ἐντὸς μὲν τοῦ χωρίου Τσοτυλίου τάφος παρὰ τὴν οἰκίαν Γ. Τσοῦμη περιέχων ἐν πινάκιον (πιατέλλαν) καὶ ἕτερον ἄωτον νῦν, ἔχον τὸν ὅμον διακεκοσμημένον διὰ γωνιῶν καὶ σιγμῶν, ἐπὶ τοῦ λόφου δὲ τοῦ Γυμνασίου ἕτερος τάφος ἐνέχων δύο λόγχας σιδηρεᾶς, μικρόν τι χαλκοῦν λείψανον καὶ θραύσματα ἀγγείων ἐν οἷς ραμφόστομον.

Τὰ Λεβίτια. Ἐφέτος προσέειλκυσε τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐν τῇ περιοχῇ ἡ θέσις Λεβίτια (τὰ) ἕνεκα τῆς ὁμοσχίας τοῦ ὀνόματος αὐτῆς πρὸς τὸ ὄνομα